

ÇÜY OBLASTINDA ÖZELLESTİRİLEN KOLHOZ İSLETMELERİNİN EKONOMİK SORUNLARI ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Doç. Dr. Mehmet CANDEMİR

KTMU IIBF İslleme Bölümü

Y?rd. Doç. Dr. Halil GÜNGÖR

KTMU Mühendislik Fakültesi Çevre Mühendisliği Bölümü

ÖZET

Serbest piyasa ekonomisine geçiş, özellikle 1980'li yılların başından itibaren bir çok ülkede hız kazanmıştır. Bu dönemde, Sovyetler Birliği'nde de değişen dünyanın gerisinde kalmamak için ekonomik ve sosyal alanda kısmi reformlara başlanmıştır. 1991 yılından sonra bir çok cumhuriyet bağımsızlığını ilan etmiş ve hemen arkasından serbest piyasa ekonomisinin gereği olan özelleştirmeyi ekonominin her alanında uygulamaya koymuşlardır. Batılı liberal ülkelerin yıllarca ölçüp tartacak, yaptıkları özelleştirmeyi Bağımsız Cumhuriyetler 8-10 yıl gibi kısa sürede %65 oranında gerçekleştirmişlerdir. Bu hızlı özelleştirme, bütün dünyada halen devletin koruma ve müdahalesini gerektiren tarım sektöründe içinden çıkılması güç sorunlara neden olmuştur. Hür mütesebbisin ve pazar ekonomisinin gelişmediği bir ortamda sorunların daha da artmasına neden olmuştur.

Bu araştırma ile Kirgizistan'ın önemli tarım alanlarından birisi olan Çüy Oblasında özelleştirilen Kolhoz İşletmelerinin mevcut ekonomik yapıları ve sorunları tespit edilip mevcut ürün desenleri ortaya konularak yeniden organizasyonları yapılmıştır. Ayrıca söz konusu Kolhoz işletmelerinin verimliliklerinin artırılabilirliği gösterilerek sorunlarına çözüm önerilerinde bulunulmaya çalışılmıştır.

I. GIRIS

Bir tarım ülkesi olan Kirgizistan'ın nüfusunun %60'i kırsal alanda yaşamaktadır. Türkiye'de bu oran %34 tür. 1991 yılından itibaren sanayi ve hizmet kesiminden tarım

kesimine bir nüfus akımı başlamıştır. Tüm geri kalmis ve gelismekte olan ülkelerde, tarım kesiminden sanayi ve hizmet kesimine nüfus transferi yasanirken, Kirgizistan'da bu hareketin tam tersi yasanmaktadır (IMK, 1999). 1995 yılında tarımla uğrasanların sayısı 776 bin iken bu sayı 2000 yılında 939 bin olmuştur. Bunun nedeni , özelleştirme sonucu sanayi işletmelerinin sermaye yetersizliğinden çalışamaz duruma düşmeleridir. Tarım, emek-yogun bir sektör olduğundan bu ülkede insanların geçimlerini sağlayabilmeleri için tarıma yöneldikleri söylenebilir.

Kirgizistan' da tarım yapılabilen 404,80 bin hektar toprak mevcuttur. İşlenen arazilerin yarısından fazlasında da tahıl üretimi yapılmaktadır. Seker pancari, yem bitkileri ve patates üretimine %21,6 oranında yer verilmektedir. Diğer bitkiler de %20,77 oranında ekilmektedir. Tablo 1'den de anlaşılabileceği gibi Kirgizistan'ın mevcut topraklarının ancak %20,39 'unda tarım yapılabilir. Sözkonusu tarım alanının yarısından fazlasına hububat ekildiğine göre bu sektörde ekstansif bir üretim yönteminin uygulandığı anlaşılmaktadır.

TABLO:1 Kirgizistan'da Ekilen Arazilerin Ürün Gruplarına Göre Dağılımı

YETİSTİRİLEN ÜRÜN GRUPLARI	EKİLİS ALANLARI (BIN HEKTAR)	%
Tahıllar	233,3	57,63
Seker pancari	25,5	6,30
Yem bitkileri	50,4	12,45
Patates	11,4	2,85
Sebzeler	16,5	4,08
Çok yıllık yem bitki	35,2	8,70
Diğer bitkiler	13,2	3,29
Endüstri bitkileri	19,3	4,70
Toplam	404,80	100,00

Kaynak: Kirgizistan Cumhuriyeti Milli İstatistik Komitesi Başkanlığı, Biskek 2001.

Kirgizistan Cumhuriyeti'nde toplam tarımsal üretimin %40' ini hayvansal ürünler oluşturmaktadır. Aslında Kirgizistan hayvansal ürün ihraç eden bir ülke idi. Serbest pazar ekonomisine geçildikten ve devlete ait tarım işletmeleri özelleştirildikten sonra seleksiyonu yapılmış yüksek verimli bir çok hayvanın kesilmesi yada canlı olarak satılması ülke hayvancılığına büyük darbe indirmiştir. Yeterli yem üretilmemesi ve

ÇÜY OBLASINDA ÖZELLESTİRİLEN KOLHOZ İŞLETMELERİNİN EKONOMİK SORUNLARININ TESPİTİ, YENİDEN ORGANİZASYONLARI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

fiyatların yükselmesi hayvanların beslenememelerine ve verimden düşmelerine neden olmuştur. Hayvancılığı geliştirmek amacıyla Dünya Bankası tarafından 13,2 milyon ABD doları ile finanse edilen ve 1998-2000 yılları arasında bir proje gerçekleştirilmiştir. Bu proje ile ülke hayvancılığına yeniden canlılık kazandırılmak istenmektedir (**Kirgizistan Cumhuriyeti Maliye Bakanlığı, 1998**).

SSCB sonrası serbest piyasa koşullarını gerçekleştirmek, özel girişimciligi geliştirmek amacıyla Kirgizistan'da sanayi, tarım ve hizmet sektörlerinde geçiş ekonomisinin gerektirdiği koşulları oluşturmadan hızlı bir özelleştirme yapılmıştır. Geçiş ekonomilerinde dönüşümün tüm koşullarını bir arada ve aynı zamanlarda gerçekleştirmek oldukça güçtür. Dönüşümü oluştururken birinci aşamada dış ticaretin ve piyasaların serbestleştirilmesi ve devletin elinde tuttuğu KİT'leri özelleştirerek, bu alanda faaliyetten çekilmesi gerekir. İkinci aşamada ise, hukuki ve kurumsal alt yapının, etkin piyasa mekanizmasının oluşturulmasını sağlayacak kamu kurumlarının oluşturulması, kamu gelirlerini artırıcı önlemlerin alınması ve girişimciliğin gelişmesi için uygun ortamın hazırlanması gerekmektedir (**Altay, 2001**).

Kirgizistan'da özelleştirme 1991-1993, 1994-1997 ve 1998-2000 yıllarında olmak üzere üç aşamada yapılmıştır. 1993 yılına kadar hiç bir ön hazırlık olmadan hızlı bir özelleştirme yapılmıştır. Bu dönemde küçük ve orta boy işletmeler özelleştirilmiştir. 1991-93 yılları arasında özelleştirilen işletmelerin %26,2'si çalışanlarına, %20,9'u özel sahiplere, %20,1'i ihale yöntemi ile satılmıştır. Özelleştirilen kamu kuruluşlarının %22,53'ü anonim şirket ve kamu anonim şirketlerine dönüştürülmüştür (**Koyçuev, 1999**).

İkinci aşamada tarımda özelleştirme %40'a ulaşmıştır. Üçüncü aşamada da ve son olarak 01.05.2001 tarihi itibarıyla tarımda yapılan özelleştirme %53,89 oranında gerçekleşmiştir (**Altay, 2001**). Özelleştirilen kolhoz işletmelerinin malları çalışanlarına karşılıksız olarak verilmiştir. Kolhozlarda daha önce çalışıp emekli olup gidenler de bu paylaştırmadan haklarına düşeni almışlardır. Alet-ekipman, toprak, büyük ve küçük bas hayvanlar ve kanatlılar eşit olarak paylaştırılmıştır (**Apaydin, 1998**). Kirgizistan'da, özelleştirme Devlet Mülk Fonu tarafından yapılmaktadır. Daha önce yapılan özelleştirmeler, söz konusu mülk fonunun kurallarına uymadığı için iptal edilmiştir. Devlet Mülk Fonu özelleştirme ile ilgili yasaları kendisi yapıp, kendisi onaylamaktadır. Bu fon aynı zamanda denetlenememektedir. Toprak gibi stratejik önemi olan malların özelleştirilmesinde daha titiz davranılmasının gerekliliği ortadadır. Kirgizistan'da üretilen tarımsal ürünlerin %39'u kolhoz işletmeleri gibi diğer devlet işletmelerinden sağlanmakta olması nedeniyle (**Koyçuev, 1999**) Kolhoz işletmelerin bir kısmının yeniden organize olamadan dağılmaları ülke tarımı açısından olumsuz sonuçlar doğurmaktadır.

II-MATERYAL VE YÖNTEM

1-Materyal:

Bu araştırmanın materyalini, dünyada bu konuda yapılmış araştırma sonuçları, Kırgızistan Cumhuriyeti'nin ilgili kurumları tarafından derlenmiş istatistikî bilgiler, araştırma alanı olarak seçilen Çiy Oblasında ki özelleştirilen 79 kolhoz işletmesinden anket yöntemiyle derlenen veriler oluşturmaktadır.

2-Yöntem:

Çiy Oblasında Alamidin, Çayilski, Kemin, Moskovsky, Panfilov, Sokuluk, Çiyski ve Issik-Ata rayonlarında özelleştirilen toplam 160 kolhoz işletmesinden yeniden şirketleşen ve kooperatif kuruluşları biçiminde organize olan 79'un dan anket yöntemiyle derlenen bilgiler analiz edilerek aşağıda formülü verilen doğrusal programlama yöntemiyle değerlendirilmiştir.

Amaç fonksiyonu : $Z_{max}=C_1X_1+C_2X_2+\dots+C_nX_n$

Burada brüt kârın maksimizasyonu amaçlanmaktadır.

Kısıtlayıcılar

$$a_{11}x_1 + a_{12}x_2 + \dots + a_{1n}x_n \leq b_1$$

$$a_{21}x_1 + a_{22}x_2 + \dots + a_{2n}x_n \leq b_2$$

$$a_{m1}x_1 + a_{m2}x_2 + \dots + a_{mn}x_n \leq b_m$$

Ve $x_1 \geq 0, x_2 \geq 0, \dots, x_n \geq 0$ Kısa şekilde yazımı ise;

$$\text{Maksimum } Z = \sum_{j=1}^n c_j x_j$$

$$\text{Kısıtlayıcılar : } Z = \sum_{j=1}^n a_{ij} x_j \leq b_i \quad i=1,2,\dots,m$$

$$j=1,2,\dots,n \quad \text{ve} \quad x_j \geq 0 \quad (\text{Öztürk,1997})$$

İşletmeler mevcut arazi büyüklüklerine göre 6 gruba ayrılarak her grup için ayrı ayrı matris tablosu düzenlenerek QSB hazır paket programıyla bilgisayar ortamında değerlendirilmiş yeni ürün desenlerine göre elde edilebilecek maksimum brüt kârlar tespit edilmiştir.

Tablo 2: Araştırmaya Alınan Kolhoz İşletmelerinin Arazi Kullanım Durumu (Ha).

İŞLETME GRUPLARI(HA)	ARAZI KULLANIM DURUMU
-------------------------	-----------------------

**ÇÜY OBLASINDA ÖZELLEŞTİRİLEN KOLHOZ İŞLETMELERİNİN
EKONOMİK SORUNLARININ TESPİTİ, YENİDEN ORGANİZASYONLARI
VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ**

	Sulan an arazi	Sulan mayan arazi	Mey ve tesisi	Topl an işlenen arazi
I.Grup(1-100)	24,93	10,88	2,63	38,45
II.Grup(101-250)	132,75	39,67	4,11	176,53
III.Grup(251-500)	232,25	59,31	8,47	300,03
IV.Grup(501-1500)	569,84	233,70	3,28	806,78
V.Grup(1501-3000)	1547,89	488,64	10,47	2047,00
VI.grup(3001-4594)	1854,20	1658,30	19,80	3532,90
İşletmeler ortalaması	726,52	415,65	8,12	1150,29

III. ARASTIRMA SONUÇLARI VE TARTISMA

Yapılan araştırma sonuçlarına göre özelleştirilen kolhoz işletmelerinin yarısından fazlası tamamen dağılmıştır. İşletmelerin arazileri, çalışanlarına, yöreye, arazinin sulanıp, sulanmadığına ve nüfus yoğunluğuna göre dağıtılmıştır. Bu işletmelerden 79 tanesi topraklarını biraraya getirerek varlıklarını devam ettirmektedirler. Geriye kalan 90 işletme dağılmış ve toprak sahipleri, topraklarını ya ekememekte ya da baskalarına satmak zorunda kaldıkları sanılmaktadır.

Araştırma yapılan kolhoz işletmelerinin arazilerinin, ortalama olarak %63,60' i sulanmakta, %36,40' ın da ise kuru tarım yapılmaktadır. Sulu arazinin %68,62'sine yıllık brüt kârı, diğer ürünlere göre daha düşük olan buğday ve mısır ekimi yapılmaktadır. Kuru arazinin tamamına buğday ve arpa ekilmektedir. Çüy Oblasında ekonomik olarak 21 çeşit tarım ürününün üretimi yapılabilmekte ise de etüt edilen işletmelerde seker pancarı da dahil diğer ürünlere %31,38 oranında yer verildiği anlaşılmaktadır. Bu durum hububat gibi fazla teknik bilgi ve teknoloji gerektirmeyen ürünlerin ekimine yer verilmesi, diğer kültür bitkilerinin tarımının üreticilerce bilinmediği, ya da yoğun girdi kullanımına ihtiyaç olduğundan ekilemediği anlaşılmaktadır. Ayrıca SSCB sonrası ülkede önceden var olan ve özelleştirildikten sonra çok düşük kapasiteyle çalışmak durumunda kalan gıda endüstri kuruluşlarının yapısı da işletmelerde ekstansif tarımı engellediği söylenebilir. Serbest pazar ekonomisi koşullarına tarım ürünleri diğer sektör ürünlerine göre daha çabuk uyum sağlayabildikleri halde ülke de henüz bu alanda da serbest piyasa koşullarının maddi kurumsal ve yasal altyapı oluşmamıştır.

1-Etüt Edilen Tarım İşletmelerinin Teknolojik Düzeyleri ve Modern Girdi Kullanım Durumları

Arastırma kapsamına alınarak etüt edilen 79 eski kolhoz işletmesinin tamamında makinalı tarım yapılmaktadır. Ortalama olarak işletme başına 17,92 adet traktör dümektedir. Yani Çüy Oblasındaki eski kolhoz işletmelerinde 64,22 hektar bir traktör tarafından işlenmesi gerekmektedir. Bu oran Türkiye koşullarına göre çok düşüktür. Türkiye'de traktör başına düşen arazi miktarı 19,94 hektardır. Bu işletmelerde diğer alet-ekipmanın miktarı da oldukça yetersizdir. Örneğin, işletme başına 2,53 pulluk dümektedir. Kırgızistan Cumhuriyeti'nde 25,3 bin traktörün bulunduğu, bu traktörlerin ve ekipmanlarının eskimis ve demode olduğu da düşünülürse modern anlamda tarım yapmanın ve işletmelerde ürün çeşitlendirmeye gitmenin ve verimliliği arttırmanın mümkün olmadığı anlaşılmaktadır. Ancak 2001 yılında devletin toprakları işleyebilmek için 1000 adet traktör satın alacağı ifade edilmektedir (**Kostyuk, 2001**). Bu alım işinin gerçekleşip gerçekleşmediğine dair bilgiye ulaşamamıştır.

İşletmelerde kimyevi gübre, tarımsal ilaç ve sertifikalı, verimliliği yüksek tohum gibi modern girdileri kullanmak, finansal yetersizlikler nedeniyle mümkün olamamaktadır. Bu nedenle 1993 yılında hektara 29,7 kental kimyasal gübre kullanılırken, bu rakam 1999 yılında 4,6 kental düştü.

Bu nedenle işletmelerde çapa bitkilerine göre daha az gübre ve emek isteyen tahıl tarımına daha fazla yer verilmiştir. Yonca ve mısır gibi yem bitkileri, hububattan sonra en fazla ekilenler arasında olmasına rağmen araştırma yöresinde hayvancılığın yeterince geliştiği söylenemez. Etüt edilen işletmelerdeki mevcut ahır ve ağılların çoğu atıl durumdadır. İşletmeler ortalamasına göre ahır kapasitesinin %49,36'si, ağıl kapasitesinin de %89,94'ü bostur. Halihazırda yetistiren süt ineklerinin bir lastasyonda 2800 ile 3200 litre arasında süt verdikleri tespit edilmiştir. Bu durum Türkiye ile karşılaştırıldığında, Kırgızistan 'daki süt ineklerinin verimlerinin düşük olduğu anlaşılmaktadır.

2-Planlama Sonuçları

Etüt edilen 79 işletme arazi büyüklüklerine göre 6 gruba ayrılarak analiz edilmiş, 6 ayrı matris tablosu düzenlenip (QSB) hazır programıyla bilgisayar ortamından yararlanılarak planlanmıştır.

Bilindiği gibi, planlamada her değişkenin (ürünün) brüt kârından yararlanılmaktadır. Brüt kâr gayri safi üretim değerinden değişken masraflar çıkarılarak bulunur. Planlama her işletme grubunda anket sonucu tespit edilen ürün deseni esas alınarak yapılmıştır. Bazı işletme gruplarına, araştırma yöresinde ekonomik olarak yetistirilmesi mümkün olan ürün çeşitleri ilave edilmiştir. Fiyatların tespitinde işletmelerde ürünlerin toptan satış fiyatları esas alınmış ve anketlerle derlenmiştir. Planlamada halihazır ürün fiyatları veri olarak kabul edilmiştir. Ayrıca işgücü, makina

**ÇÜY OBLASINDA ÖZELLEŞTİRİLEN KOLHOZ İŞLETMELERİNİN
EKONOMİK SORUNLARININ TESPİTİ, YENİDEN ORGANİZASYONLARI
VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ**

isgücü, hayvanların yem giderleri incelenen işletmelerden elde edilmiştir. Bütün değerlendirmeler som üzerinden yapılmıştır.

Kısıtlayıcı olarak bilinen, sulanan, sulanamayan araziler, sabit tesisler, ahir, ağıl, isgücü, makina isgücü miktarları bizzat anketlerden elde edilmiştir. Bu veriler ışığında yapılan planlama sonucunda işletmelerin yeni üretim desenleri ve %'de brüt kâr artışı şu şekilde gerçekleşmiştir:

Planlama sonuçlarına göre I.Grup işletmelerde, kışık buğday % 45 oranında, karpuz, seker pancarı ve patates sulu koşullarda %55 oranında plana gelmiş ve toplam brüt kârda % 69 oranında artış meydana gelmiştir.

Tablo:3 Çüy Oblasında Özelleştirilen Kolhoz İşletmelerinin Planlama Sonrası Brüt Kâr Artışları (Som)

İŞLE TME GRUPLARI	PLANLAMA ÖNCESİ TOPLAM BRÜT KÂRI(SOM)	PLANLAMA SONRASI TOPLAM BRÜT KÂRI(SOM)	BRÜT KÂR ARTIŞI (SOM)	BRÜT KÂR ARTIŞI (%)
I.Grup	511 358,40	864 587,80	353 229,40	69,00
II.Grup	1 949 296,60	2 365 521,31	416 224,71	21,35
III.Grup	3 980 159,79	4 482 305,91	502 146,12	12,62
IV.Grup	7 636 858,95	12 345 432,55	4 708 573,60	60,66
V.Grup	20 801 060,12	29 052 059,85	8 250 999,73	39,66
VI.grup	35 734 567,08	43 963 735,40	7 635 168,32	23,03
İşletmeler ortalaması	11 478 945,77	15 379 401,43	3 900 455,66	33,97

Altıncı grup işletmelerde sırasıyla yonca, %25, ayçiçeği %22 oranında, soya fasulyesi %15, çekirdek kabacı ve çeltik %10, patates %6,73 oranında plana girmiştir. Planlama öncesine göre, planlama sonucu %23,03 oranında brüt kâr sağlamıştır.

Üçüncü grup işletmelerde de sulu koşullarda buğday plana girememiştir. Bunun nedeni de diğer ürünlere göre brüt kârının daha düşük olmasındandır. Bu gruptaki işletmelerde patates, domates, yonca, karpuz, seker pancarı vb. %15-24 oranında planda yer almışlar, brüt kâr artışı ise %12,62 oranında olmuştur.

Dördüncü ve besinci grup işletmelerde de sulu koşullarda buğday plana girmemistir. İsgücü imkanları da dikkate alınarak, sebzelerin %20 den fazla olmamasına özen gösterilmiştir. Seker pancarı, çeltik, yonca, domates, soya gibi ürünler diğerlerine göre daha fazla ekim alanlarıyla planda yer almıştır. Brüt kâr artisi, dördüncü grup işletmelerde % 60,66, besinci grup işletmelerde %39,66 oranında olmuştur.

İşletmeler ortalamasına göre yapılan planlamada, sulu arazi koşullarında, tahıl ürünleri planlama sonucunda, üretim deseninde yer almamıştır. Buna göre, yonca %25, karpuz, sekerpancari %12, soya fasulyesi, kuru fasulye %10, çeltik, lahana %5, ayçiçeği %5,71 ve çekirdek kabaginin %7 oranlarında, yeni üretim deseninde yer almış, kuru arazi koşullarında buğday %45, arpa %55 oranlarında plana girmiştir. Hayvancılıkla ilgili olarak, ahir ve agil kapasiteleri tamamen kullanılmış, büyükbaş hayvanlarda % 78,72, küçükbaşlarda % 83,65 oranında artis meydana gelmiştir. Planlama öncesine göre brüt kâr da % 33,97 artis olmuştur. İşletmelerde ortalama makina isgücü yeterlidir. Ancak, isgücü isteklerinin en fazla olduğu hasat dönemlerinde, planlama sonucunda oluşan ürün desenine göre %10 isgücü kiralanabilir. Planlama sonuçları ile ilgili bilgiler tablo 3'te detaylı olarak verilmiştir. Ayrıca, planlama ile ilgili geniş değerlendirmeler ek tablo 1-14'te matris düzenlemeleri ve çözüm sonuçları detaylı olarak gösterilmiştir.

Çiy Oblasında özelleştirilen kolhoz işletmelerinin, oluşturdıkları yeni şirket ve kooperatiflerin yeniden organizasyonları sonucu, işletme büyüklük gruplarına göre meydana gelen, brüt kâr artislari %12,62-%69,00 arasında gerçekleşmiştir. Söz konusu brüt kâr artis oranları, başka ülkelerde yapılan benzer çalışmalarla karşılaştırıldığında su sonuçlar ortaya çıkmaktadır:

Türkiye'de Eskisehir Merkez İlçede Devlet Su İşleri sulama sebekesi sahasındaki tarım işletmelerinde, teknik gelişmelerin, optimal işletme organizasyonlarına etkisi konusunda yapılan bir araştırmada, mevcut teknolojiye göre %9,3 oranında gelir artisi sağlanırken, modern teknolojiye geçildiğinde, yeniden organizasyon sonucu %24 gelir artisi sağlanabileceği tespit edilmiştir (**Koyçuev, 1999**).

Çiy Oblasında mevcut teknolojik koşullarda ortalama %33,97 gelir artisinin olacağı ortaya konmuştur. Yine Türkiye'de Kırşehir Merkez İlçesindeki hububat işletmelerinin yeniden organizasyonu sonucu yeni ürün bileşimi ile %4,35-%20,65 arasında brüt kâr artisinin olduğu ortaya konmuştur (**Demirci, 1978**).

Çiy Oblasında etüt edilen işletmelerde yapılan yeniden organizasyon sonucu oluşan yeni ürün deseni Türkiye'de, yaklaşık aynı iklim koşullarında yapılan planlama sonuçlarından daha yüksek brüt kâr artisinin sağlanmış olması işletmelerin mevcut üretim kaynaklarını etkin kullanamadıklarından ortaya çıkmaktadır.

IV. SONUÇ VE ÖNERİLER

Dünya'da kit olan kaynakların basında toprak gelmektedir. Tarih boyunca uluslar onun uğrunda birbirleriyle savasmışlardır. O nedenle aynı zamanda stratejik önemi olan bu kaynağın en etkin biçimde değerlendirilmesi gerekir. Dünyanın gelişmiş ülkelerinde bile halen toprağın kullanılması , mülkiyeti ile ilgili devletlerin müdahalesi ve düzenlemeleri devam etmektedir. Bağımsız Devletler Topluluğu'nda, Sovyet döneminde toprak büyük oranda kamunun mülkiyetinde idi. 1991 yılında bağımsızlığını kazanan sözkonusu ülkeler ve bunlardan birisi olan Kırgızistanda özel teşebbüsü geliştirmek, serbest piyasa ekonomisine işlerlilik kazandırmak için topraklar hızla özelleştirilmiştir. Daha sonra özelleştirilen sözkonusu kolektif işletmelerin bir bölümü tekrar üretimlerine devam etmektedirler. Ortak çalışmayı öğrenmiş bu işletmelerdeki insanların yapabilecekleri önemli çalışmalar bulunmaktadır. Bu konu ile ilgili olarak su önerilerde bulunulabilir.

1- Geri kalmış ve gelişmekte olan ülkelerde tarım toprakları, çok fazla parçalanarak tarım işletmeleri ekonomik ölçeğin altına düşmüşlerdir. Bazı ülkelerde de, belirli sayıda şahısların elinde toplanmıştır. Her iki durum da toprakların verimli işletilmesine engel teşkil etmektedir. Kırgızistan'da henüz toprakların tamamı özelleştirilmemiştir. Bu nedenle işletmelerin, teknolojik gelişmeye uygun büyüklüğün altına inmelerine izin verilmemektedir.

2- Uzun yıllar, kolektif çalışmaya alışmış ortak tarım işletmelerinin ve makina parklarının oluşturulması olumlu bir durumdur. Bu işletmelerin modern, teknolojik gelişmelerden yararlanmaları ve girdileri, piyasadan ucuza sağlamaları, diğer küce işletmelere göre daha kolaydır. Türkiye'de senelerce uğrasılarak başarısız olan ortak makina kullanımı, Kırgızistan'da gerçekleştirilmiştir. Ancak, işletmelerin verimliliğini arttıracak yönde adımlar atılmamıştır. Bu nedenle işletme düzeyinde, yeniden organizasyona gidilerek, ekstansif tarım yapılarak gelir artışı elde edilebilir.

3- Bir çok ülkede olduğu gibi sermaye birikimi yetersiz olan Kırgızistan'da öncelikle emek, yoğun bir sektör olan tarıma önem verilmelidir. Bu yolla istihdam yaratılarak bağımsızlığın kazanılmasının sonra geçiş döneminde işsiz kalan insanlara iş sağlanabildiği gibi hammadde yetersizliğinden atıl durumda olan agro endüstri tekrar faaliyete geçirilebilir.

4- Bu alanda gerekli yasal ve kurumsal altyapıda yeni düzenlemelere gidilerek, yabancı sermaye ile birlikte, müteşebbislerin ülkede faaliyet göstermeleri özendirilebilir.

5- Türkiye'de ve dünyanın bir çok ülkesinde olduğu gibi sözleşmeli tarımın, ülkede yaygınlaştırılması sağlanarak topraklar rantabil islenebilir.

6- Sonuç olarak, Sovyetler Birliği döneminden kalma araştırma enstitüleri, tohum ve hayvan islah istasyonları, günün koşullarına göre organize edilerek vasıflı materyal üretilir. Kısa dönemde dışarıdan yüksek verimli tohum ve hayvan ithaline gidilerek üretim artırılabilir.

KAYNAKLAR

- ALTAY A., (2001), "Geçiş Ekonomilerinde Devletin Ekonomik Roller ve Görevleri " **I Avrasya Küçük ve Orta Boy İşletmeler Konferansı**, 23-26 Haziran Biskek.
- APAYDIN A., (1998), **Kirgizistan'ın Sosyo-Ekonomik Yapısı ve Özelleştirme**, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Bursa.
- DEMİRCİ R., (1978), **Kirsehir Merkez İlçesi Hububat İşletmelerinde Optimal İşletme Organizasyonları ve Yeter Gelirli İşletme Büyüklüklerinin Saptanması Üzerine Bir Araştırma**, Ankara Üniversitesi Ziraat Fak. Yayınlanmamış Doçentlik Tezi, Ankara. [Http://www.tarim.gov.tr/istatistikler](http://www.tarim.gov.tr/istatistikler)
- KIRGIZISTAN, (1999), **Istanbul Menkul Kıymetler Borsası Ülke Araştırmaları Serisi**, No: 6 s.1-7, Haziran, İstanbul.
- KIRGIZISTAN MİLLİ İSTATİSTİK KOMİTESİ BASKANLIĞI, Biskek 1999-2001
- KIRGIZISTAN CUMHURİYETİ MALİYE BAKANLIĞI, (1998), **1998-2000 Yılları için Devlet Yatırım Programları Çerçevesinde Uygulanan Hayvancılık Geliştirme Projeleri** , Biskek.
- KOSTYUK A.V., (2001), **Kirgizistan Tarım (KITIAT) Kirgiz Türk İşadamları Derneği Aylık Bülteni** Mayıs Sayısı No:6 Biskek.
- KOYÇUEV T., (1999), **Sovyet Sonrası Yeniden Yapılanma, Teoriler, İdeoloji ve Gerçekler**, Ekonomik ve Sosyal Reformlar Merkezi Maliye Bakanlığı, Biskek.
- ÖZÇELİK A., (1985), **Tarım İşletmelerinde Teknik Gelişimin Optimal İşletme Organizasyonlarına Etkisinin Araştırılması** Doktora tezi, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi, Ankara.
- ÖZTÜRK A., (1997), **Yöneylem Araştırması**, Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Ekin Kitabevi Yayınları S: 128. Bursa.

**ÇÜY OBLASINDA ÖZELLEŞTİRİLEN KOLHOZ İŞLETMELERİNİN
EKONOMİK SORUNLARININ TESPİTİ, YENİDEN ORGANİZASYONLARI
VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ**

**EK TABLO 6 II. GRUP İŞLETMELERDE YENİ ÜRÜN DESENİ VE BRÜT
KÂR ARTIŞI**

ÜRETİM KOLU	BİRİMİ	(MEVCUT DURUM) BUGÜNKÜ DURUM		PLANLAMA SONUCU YENİ ÜRÜN DESENİ	
		MIKTAR (Ha)	%	MIKTAR (Ha)	%
<u>1-BİTKİSEL ÜRETİM</u>					
Kışlık Bugday	Ha	53,93	40,63	30,53	23,00
Yazlık Bugday	"	12,78	9,63	-	-
Misir	"	15,34	11,55	-	-
Sogan	"	1,87	1,41	6,64	5,00
Domates	"	1,18	1,41	13,28	10,01
Lahana	"	0,11	0,89	9,29	6,99
K. fasulye	"	6,22	4,69	26,55	20,00
Seker Pancari	"	9,94	7,49	13,28	10,01
Yonca	"	31,38	23,63	33,19	24,99
Bugday (K)	"	25,67	64,71	23,80	59,99
Arpa (K)	"	14,00	35,25	15,87	40,01
Meyvelik	Ünit	4,11	-	4,11	-
<u>2-HAYVANSAL ÜRETİM</u>					
Inek (Ünite)	e	-	-	12,40	-
Koyun (Adet)	Adet	9,66	-	88,89	-
		12,39	-		
Brüt Kâr Artışı	Som	1949296,60		2274734	100,00
Brüt Kâr Artışı(%)	%			21,35	

EK TABLO 10 IV.GRUP İŞLETMELERDE ORTALAMASINA GÖRE YENİ ÜRÜN DESENİ VE BRÜT KÂR ARTISI

ÜRETİM KOLU	BİRİMİ	(MEVCUT DURUM) BUGÜNKÜ DURUM		PLANLAMA SONUCU YENİ ÜRÜN DESENİ	
		MIKTAR (Ha)	%	MIKTAR (Ha)	%
<u>1-BİTKİSEL ÜRETİM</u>					
Kislik Bugday	Ha	261,70	45,92	----	----
Yazlık Bugday	Ha	34,89	6,12	----	----
Misir	Ha	107,21	18,81	----	----
Patates	Ha	8,62	1,51	56,98	9,99
Sogan	Ha	-----	-----	142,46	25,00
Havuç	Ha	4,14	0,73	----	----
Domates	Ha	2,57	0,45	165,25	29,00
Seker Pancari	Ha	29,07	5,10	45,59	8,00
Soya	Ha	2,76	0,48	142,46	25,00
Yonca	Ha	121,64	21,35	17,10	3,01
Bugday (K)	Ha	170,20	72,83	140,24	60,00
Arpa (K)	Ha	63,50	27,18	93,50	40,00
Meyvelik	Ha	3,28	-----	3,28	----
<u>2-HAYVANSAL ÜRETİM</u>					
Inek (Ünite)	Ünite	14,87		212,23	----
Koyun (Adet)	Adet	21,64		147,14	----
Brüt Kâr Artisi	Som	7 636 858,95		12 345 432,55	100,00
Brüt Kâr Artisi(%)	%			60,66	

**ÇÜY OBLASINDA ÖZELLEŞTİRİLEN KOLHOZ İŞLETMELERİNİN
EKONOMİK SORUNLARININ TESPİTİ, YENİDEN ORGANİZASYONLARI
VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ**

**EK TABLO 8 III. GRUP İŞLETMELERDE YENİ ÜRÜN DESENİ VE BRÜT KÂR
ARTISI**

ÜRETİM KOLU	BİRİMİ	(MEVCUT DURUM) BUGÜNKÜ DURUM		PLANLAMA SONUCU YENİ ÜRÜN DESENİ	
		MIKTAR (Ha)	%	MIKTAR (Ha)	%
1-BİTKİSEL ÜRETİM					
Kislik Bugday	Ha	142,02	61,15	-	-
Yazlık Bugday	"	25,54	10,99	-	-
Misir	"	9,33	4,02	-	-
Patates	"	4,37	1,88	41,81	18,00
Sogan	"	2,08	0,89	-	-
Havuç	"	1,50	0,65	18,58	8,00
Domates	"	0,31	0,13	27,87	12,00
Lahana	"	0,19	0,08	-	-
Seker Pancari	"	13,29	5,72	58,06	24,99
Kavun	"	11,15	4,80	12,12	5,22
Karpuz		-	-	34,83	15,00
Yonca	Ünite	21,80	9,39	38,98	16,79
Bugday (K)	Adet	38,08	36,75	35,95	60,61
Arpa (K)		21,23	63,25	23,96	39,39
Meyvelik		8,47		8,47	-
2-HAYVANSAL ÜRETİM					
Inek (Ünite)		13,69		15,15	-
Koyun (Adet)		35,31		58,97	-
Brüt Kâr Artisi	Som	3980159,97		4482305,91	100,00
Brüt Kâr Artisi(%)	%			12,62	

EK TABLO 12 V.GRUP İŞLETMELERDE ORTALAMASINA GÖRE YENİ ÜRÜN DESENİ VE BRÜT KÂR ARTISI

ÜRETİM KOLU	BİRİMİ	(MEVCUT DURUM) BUGÜNKÜ DURUM		PLANLAMA SONUCU YENİ ÜRÜN DESENİ	
		MIKTAR (Ha)	%	MIKTAR (Ha)	%
<u>1-BİTKİSEL ÜRETİM</u>					
Kislik Bugday	Ha	675,98	43,67	-----	
Yazlık Bugday	Ha	386,29	24,96	-----	
Misir	Ha	81,53	5,27	280,55	18,12
Çeltik	Ha	0,33	0,02	232,18	14,99
Patates	Ha	0,21	0,01	77,39	4,99
Sogan	Ha	1,14	0,07	-----	----
Havuç	Ha	13,21	0,85	30,96	2,00
Domates	Ha	-----	-----	77,39	5,00
Y.Pancari	Ha	-----	-----	77,39	5,00
Seker Pancari	Ha	75,71	4,89	232,18	14,99
Soya	Ha	-----	-----	154,79	10,20
Yonca	Ha	311,79	20,14	385,05	24,89
Bugday (K)	Ha	89,71	18,36	293,05	18,94
Arpa (K)	Ha	398,93	81,64	195,46	81,06
Meyvelik	Ha	10,47	-----	10,47	
<u>2-HAYVANSAL ÜRETİM</u>					
Inek (Ünite)		219,04	-----	330,31	
Koyun (Adet)	Ünite Adet	405,92	-----	738,10	
Brüt Kâr Artisi	Som	20 801 060,12		29 052 059,85	100,00
Brüt Kâr Artisi(%)	%			60,66	

**ÇÜY OBLASINDA ÖZELLEŞTİRİLEN KOLHOZ İŞLETMELERİNİN
EKONOMİK SORUNLARININ TESPİTİ, YENİDEN ORGANİZASYONLARI
VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ**

**EK TABLO 14 VI. GRUP İŞLETMELERDE YENİ ÜRÜN DESENİ VE BRÜT KÂR
ARTISI**

ÜRETİM KOLU	BİRİMİ	(MEVCUT DURUM) BUGÜNKÜ DURUM		PLANLAMA SONUCU YENİ ÜRÜN DESENİ	
		MIKTAR (Ha)	%	MIKTAR (Ha)	%
<u>1-BİTKİSEL ÜRETİM</u>					
Kışlık Bugday	Ha	564,70	30,46	-	-
Yazlık Bugday	"	478,50	25,81	-	-
Mısır	"	132,15	7,13	60,62	3,27
Çeltik	"	3,00	0,16	185,42	10,00
Patates	"	47,45	2,56	124,80	6,73
Domates	"	0,70	0,08	92,71	5,00
Y. Pancarı	"	10,50	0,57	-	-
Ç. Kabak	"	0,40	0,02	185,42	10,00
Seker Pancarı	"	152,20	8,21	55,63	3,00
Soya	"	18,80	1,02	278,13	15,00
Ayçiçeği		0,40	0,02	407,92	22,00
Karpuz		1,70	0,09	-	-
Yonca		439,80	23,72	463,55	25,00
Bugday (K)		1270,30	68,51	994,98	60,00
Arpa (K)		388,00	31,49	663,32	40,00
Meyvelik		19,80		19,80	-
<u>2-HAYVANSAL ÜRETİM</u>					
Inek (Ünite)	Ünite	273,82		404,56	-
Koyun (Adet)	Adet	236,80		2322,13	-
Brüt Kâr Artisi	Som	35734567,08		43963735,40	100,00
Brüt Kâr Artisi(%)	%			23,03	

